

Russiýa-Ukraina çaknyşygy giňäp barýar, emma köpleriň garaşyşy ýaly däl

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 25 январа, 2025

Russiýa-Ukraina çaknyşygy giňäp barýar, emma köpleriň garaşyşy ýaly däl
RUSSIÝA-UKRAINA ÇAKNYŞYGY GIŇÄP BARÝAR, EMMA KÖPLERIŇ GARAŞYŞY ÝALY DÄL

Has giň zolakda kökleri Sowet Soýuzynyň dargamagyna baryp direýän birtopar ownuk çaknyşyklaryň ody tutaşýar.

Şeýle çaknyşyklaryň täzeden başlamagy köp derejede Russiýanyň agressiw niýetiniň bardygyny görkezmeýär. (AP)

Russiýanyň Ukraina çozmagy diňe onuň döwlet hökmünde aman sypyp-sypmajagy hakdaky gorkyny däl-de, çaknyşyklaryň geriminiň giňäp biljekdigi gorkusyny-da gorjady. Aýratynam, Gündogar we Orta Ýewropada Russiýanyň Ukrainada durup-durmajagyna diňe NATO-nyň «Sowuk uruşdan» soňky öňe süýşmelerine ýumruk salgamak üçin günbatara tarap süýşjegi hakdaky howatyrlynmalar bardy.

Urşuň ilkibaşlarynda ABŞ-nyň we ýewropaly ýaranlarynyň Ukraina harby goldaw bermekde ýaýdanmaç görünýändigini, Russiýanyň öjükdirmekden gorkýandygyny aýdylýardy. ABŞ we ýewropaly ýaranlaryň özbaşdak döwlet hökmünde Ukrainanyň goragynda daşardan kömek soramaga hakynyň bardygyny ykrar etdi, emma Günbatar bileleşiginde bu kömegiň nähili bolmalydygyny we nähili

aşyrylmalydygy boýunça düşünişmezlikler bardy.

Pribaltika döwletlerinde we Polşada Russiýanyň gözünde belli bir derejede soňky nysana bolup biljekdigi ynanjy bar. Birleşen Korollyk (Britaniýa) olaryň amigosy (janköýeri) ýaly hereket etse-de, Fransiýa, Germaniýa, ABŞ has göwünsizdi. ABŞ-nyň ýa-da aslynda NATO-nyň özüniň etmek islän iň soňky zady – Russiýany bu urşy NATO garşy göreş hökmünde garamaga çagyrmakdy.

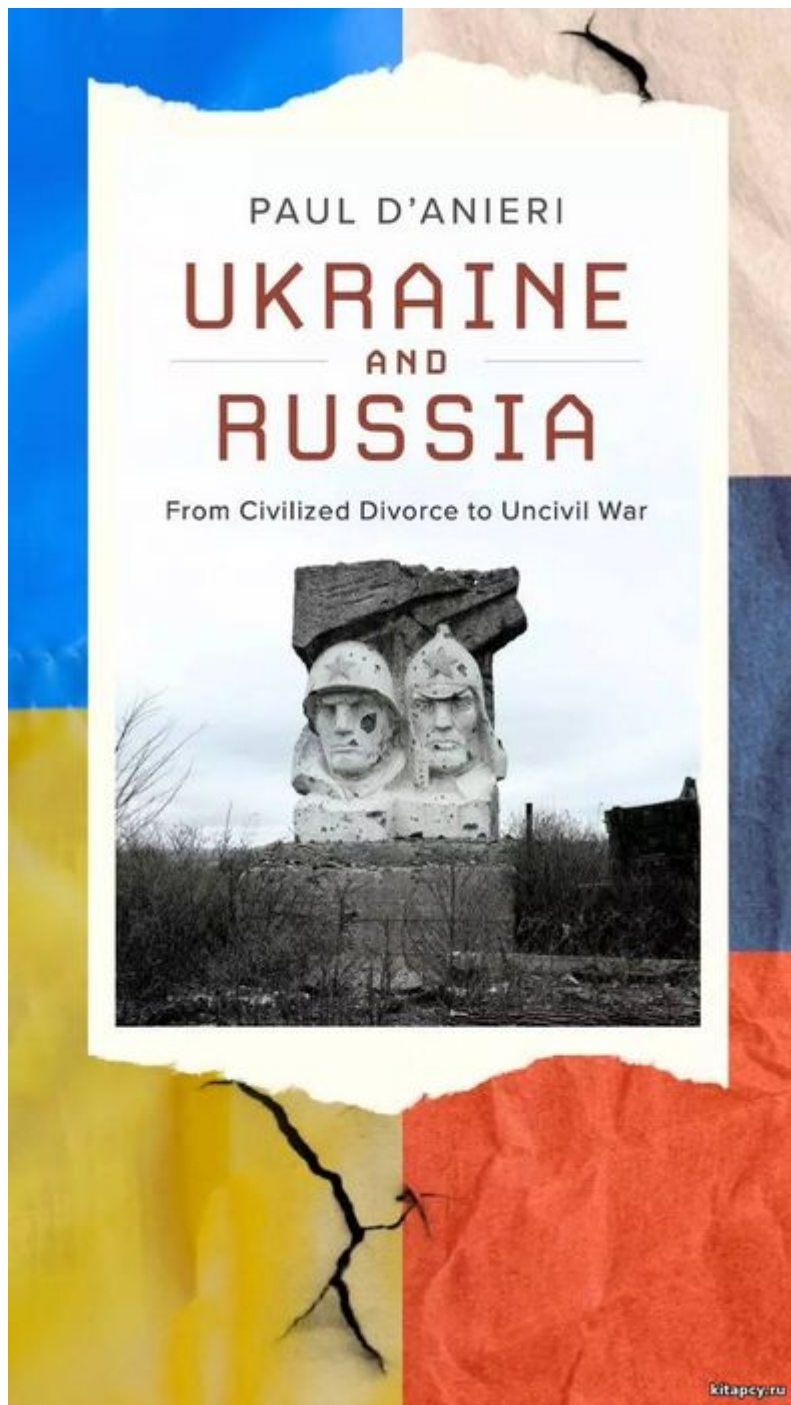
Munuň özi, elbetde, Russiýanyň çaknyşygy soňky tapgyrlarda NATO tarapyndan dolandyrylýan «wekilçilik urşy» hökmünde kesgitlemeginiň önüni alyp bilmedi.

Bolup geçýän zatlaram (iň azyndan tehniki adalga bilen) şular ýaly. Günbataryň harby goldawy Ukraina akyp başlanda, Russiýadan muňa duşmançylykly päsgelçilik döretme jogaby berilmedi. Munuň Russiýanyň elindäki ýerleriň üstünden bitewileşen nokatlara hüjüm etme ukybynyň ýoklugyndanmy ýa-da NATO-nyň 5-nji maddasyna esaslanan garşylygy möwjedip biljek ýalňyşlykdan gorkýanlygyndanmy gelip çykýandygy entek doly belli däl.

Munuň özi (we rus goşunynyň urşuň mesaña görkezip duran şowsuzlyklary) Üçünji jahan urşuna, hatda Ýewropada ýadro urşuna alyp barjak ýatlatmalaryň uruş dowam etdigiçe azalandygyny görkezip biler. Iň bolmanda häzirlilikçe. Ukrainanyň (Günbataryň goldawy bilen) birtopar adamyň çaklaýşyndan has güýçlüdigi, Russiýanyň bolsa has gowşakdygy belli boldy.

Munuň bilen birlikde urşuň häzire çenli tutaşyp ýa-da NATO-nyň ýewropaly agzalaryna ýaýrap gidibermezligi hiç ýaýramajakdygyny ýa-da has beter netijelere getirmejekdigini aňlatmaýar.

Uruş ýaýraýagyny ýaýrady: ýöne köpleriň garaşan formasynda däl.

Bolýan zatlar we köp möçberde Ukrainadaky hem-de onuň ýolbaşçylyk edýän dogry syýasy gyzyklanma bilen mediýa gyzyklanmasynyň gizleýän zady – has giň sebitdäki Ukraina-Russiýa urşy ýaly kökleri Sowet Soýuzynyň dargamagyna esaslanýan birnäçe ownuk çaknyşygyň täzeden janlanmagydyr.

Şunuň bilen bir hatarda Ukrainanyň tersine şeýle çaknyşyklaryň täzeden başlamagy köplenç halatda Russiýanyň agressiw niýetini däl-de, güýçli Russiýanyň ýokdugyny ýa-da gowşakdygyny görkezýär.

Iň howatyrly endişe Sowet Soýuzynyň dargamagy netijesinde orta çykan çaknyşyklardan biri bolan Daglyk Garabagda Ermenistan

bilen Azerbaýjanyň arasyndaky çaknyşyklaryň täzedən möwç almagydyr. Bu şol bir wagtyň özünde Russiýa faktorynyň iň köp göze olýan düşünişmezligidir. Russiýa 2020-nji ýylda 6 müňden gowrak adamyň wepat bolan çaklaňrak urşundan soň iki tarapyň arasynda çaknyşygy bes etmäge araçylyk edip, parahatçylyk güýçlerini ugradypdy. Has soňra Azerbaýjan Ermenistanyň elindäki Daglyk Garabagdan ep-esli bölegi yzyna aldy (iň azyndan Bakunyň aýtmagyna görä).

Geçen aý Azerbaýjanyň (belki-de, energetika üpjünçiliginde ÝB-niň täze söýgüli ýurdy bolma statusyna galmagyň we Türkiýäniň yzygiderli goldawyndan peýdalanmagyň berýän batyrgaýlygy bilen) has öňe süýşüp, Ermenistan Daglyk Garabagynyň serhet bozulmasy diýip baha beren zadyna jogap berenden soň mesele gaýtadan örboýuna galdy. Russiýa Ukrainada has köp eglendigisaýy we Türkiýäniň goldawyndaky Azerbaýjan onuň ejizligini syzdygysaýy bärde dartgynlylyk güýjärli görünýär. Kawkaz barada aýdar bolsak, ruslaryň gowşaklygy Gürjüstandaky rus tarapdarlygyny edýän iki ilatly nokada-da ýiti täsirini ýetirdi. Günorta Osetiýa Russiýa birikmek meselesinde referendum geçirmegi meýilleşdiripdi, ýöne beýleki ilatly nokat Abhazıýa bolsa Russiýa birikmek ideýasyny inkär etdi. Maý aýynda täze hökümetiň düzümi referendumy goýbolsun etmäge mejbur boldy. Munuň özi Russiýanyň Gürjüstana zorlukly integrasiýalarynyň öňüni almak üçin giren 2008-nji ýyldaky uruşdan aň garaşsyzlyklaryny ykrar eden ilatly zolaklarynyň indi Russiýany öňkä garanda has az we gowşak islenýän howandar hökmünde görýändiklerini görkezýär. Ýa-da Russiýa özüne bolan gyzyklanmany ýitirýär. Mundan soň ýagdaýlar nähili bolanda-da, dartgynlylygyň gowşamagy o diýen mümkin däl.

Alty hepde mundan öň has gündogarda, Özbegistanyň Garagalpagystan sebitinde gazaply tolgunşyk bardy: birgiden adam öldi, ýüzlerçesi ýaralandy. Tolgunşygyň özbek hökümetiniň sebitiň özygtyýarlylygyny kemeltmek we bölünip aýrylmak hukugyny aradan aýyrmak maksady bilen Konstitusiýa üýtgeşmeleri girizmek hakdaky tekliplerine garşy geçirilen protest demonstrasiýalaryny basyp ýatyrmak üçin güýç ulanandygy sebäpli dörändigi aýdylýar.

Häzirligçe üýtgeşmeleri girizmekden el çekildi. Emma käbirleri gutulgysyz ýagdaýda garagalpak protestleriniň aňyrsynda Russiýanyň uzakdaky elini gördi, çünki çaknyşyklara Özbegistanyň sowet döwründäki agalyk sürüji täsirinden

daşlaşmaga eden synanşyklarynyň soňky tapgyry hökmünde baha berildi. Munuň özi Sowet Soýuzynyň dargamagy netijesinde garaşsyzlygyny alan Orta Aziýa döwletleriniň arasynda üçtaraplaýyn dartgynlylygy hem-de Russiýa bilen Hytaýyň arasyndaky regional täsir bäsdeşligini alamatlandyrýardy.

Has uly zat bolsa, şeýle partlamalaryň bir gezeklik wakalar bolmakdan zyýat sebitleýin güç deňagramlylygynda emele gelen üýtgeşmeleri alamatlandyrmagydyr. Şunça köp rus gyzyklanmasynyň Ukraina gönükmegi-de şeýle pursatlaryň biri bolmagy ahmal.

Şuňa meňzeş ýagdaý etniki serbleriň awtoulaglaryna täze belgileri (Kosowanyň garaşsyz döwlet hökmündäki pozisiýasyny berkitme tagallalarynyň soňky tapgyry) dakmakdan ýüz öwren Kosowadaky soňky çaknyşyklarda hem gaýtalanyp biler. Russiýanyň Serbiýa sahylyk bilen berýän goldawy göz önüne tutulanda, düýp sowal rus gowşaklygynyň Kosowa ÝB we NATO goldawyna daýanyp özüni gorama mümkinçiligini döretdimi ýa-da Russiýanyň Ukrainada başdan geçirýän kynçylyklarynyň öwezini dolmak maksady bilen sowet döwrüniň propogandasyny aýdylyşy ýaly «bulançak akýan suwlarda arzan balyk awlamaga» dyrjaşýarmy diýen sowaly bolubam biler.

Şular ýaly düýbünden başgaça we köplenç halatda bulaşyk meselelerden orta çykýan pattern bar: Sowet Soýuzy dargandan soň jedelli ýa-da başyboş galan ýerlerde durnuksyzlygyň täzeden janlanmagy. Ha Balkanlarda bolsun, ha Kawkazlarda, ha-da Orta Aziýada – has uly razlomodaky ownuk çaknyşygam has uly täsirleri döretme howpy bar. SSSR-iň darganyna otuz ýyl bolanam bolsa, häzirem spazmalary döredip dur we Ukrainada Russiýanyň başyna näme gelende-de bu spazmalar şonlugyna galmaz.

Meri DEŻEWSKI,
daşary syýasat boýunça žurnalist / @IndyVoices
Sişenbe, 13.09.2022 ý.

** Makala mümkin boldugyndan hakyky nusgasyna ýakyn görnüşde terjime edildi. Beýan edilen pikirler «kitapcy.ru» saýtynyň editorial ugruna dahylsyzdyr. Publisistika*